

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА СЛОЖНИТЕ СЪСТАВНИ ИЗРЕЧЕНИЯ, КОНСТРУИРАНИ С ПОДЧИНИТЕЛНИЯ СЪЮЗ *ДОКАТО* В СЪПОСТАВИТЕЛЕН ПЛАН С ТЕХНИТЕ ФРЕНСКИ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ

Николай Михов, Даниела Кожухарова
Университет за национално и световно стопанство

Резюме. Настоящата статия анализира структурните и семантичните особености на сложните съставни изречения с подчинени темпорални, въведени от съюза *докато*, в съпоставителен план с техните френски функционални и преводачески еквиваленти. Особено внимание е обърнато на пластичността на синтактичната парадигма на този тип сложни синтактични структури, като е изтъкната високата функционална натовареност на съюза „докато“, изразяващ и трите основни типа семантично-синтактични темпорални отношения, поради което във френския език му съответства цяла палитра от съюзни връзки, измежду които подробно са разгледани *pendant que* и особено *tant que*, чиято езикова специфика е открита доста релефно.

Keywords: French language, Bulgarian language, subordinate temporal clause, temporal relation, conjunctions: *dokato*, *pendant que*, *tant que*, *jusqu'à ce que*

В морфемен и семантичен план съюзът *докато* се вписва съвсем естествено в полето на основните подчинителни темпорални съюзи *когато* и *като*, а също и на свързаните с тях наречия и прилагателни, съдържащи морфемата *-га-*, която от съвременен гледище означава *момент* или *време*: *кога*, *някога*, *никога* (*винаги*), *понякога*, *сега*, *сегашен*, *тогавашен*, *някогашен* (срвн. още руските *когда*, *всегда*, *тогда*, *никогда*). Пак от същите позиции би могло да се приеме, че *като* е образуван от *когато* чрез изпускане на елемента *ог*, а пък на свой ред *докато* е образуван от *като* чрез предпоставяне на предлога *до*. Към сферата на *като* спадат още *откакто*, *след като*, *тъй като*, *щом като*, където темпоралността обикновено съжителства с причинно-следствени отношения.

Очевидна е по-значителната комбинативна способност на *като* в сравнение с *кога* и *когато*, които се свързват само с предлозите *от* и *до* (*откога*, *докога*; *откогато*, *докогато*). Оттук може да се приеме втора хипотеза за образуването на *до-*

като, а именно чрез опростяване на пълната форма *докато*, от която е отпаднала средната сричка - *ог*-. Независимо от доста по-ограничената си употреба, пълните форми *докогато* и *откогато* са подходящи при фокализация, например при отговор на въпроси, съдържащи съответните въпросителни наречия *откога* и *докога*, с които образуват корелативни структури: *Докога ще вършиш тази черна работа?* – *Докогато спечеля пари за къща*. Динамичното редуване на въпрос и отговор не представлява обаче изключително условие за корелативност, която може да се конструира и чрез комбиниране на темпоралното наречие *тогава* с предлозите *от* и *до*: *Докогато имам сили, дотогава ще работя*.

По честота на своята употреба *докато* отстъпва на *когато* и *като*, но по своята функционална натовареност ги превъзхожда, тъй като за разлика от тях изразява не две, а трите основни темпорални отношения, а именно предварителност, едновременност и последователност. Ще уточним, че последователността е запазена зона на *докато*, изключваща употребата на *когато* и *като*.

Необходимо е етимологичният анализ на съюза *докато* да бъде проведен на фона на интеграцията му в цялостната система на сложни подчинителни съюзи в съвременния български език и в съпоставителен план с френския. Негови синоними са стилистично оцветените форми *доде*, *докато*, *дор* (*дор на небо ясно слънце...*), *дорде*, *дордето*, както и поетичното *докле* (*докле е младост...*). Всички тези форми се срещат в доста широки езикови регистри, като се започне от поговорките и се стигне до поезията (сравн. вече цитираните примери, съдържащи *дор* и *докле*). Към тях ще добавим поговорката: *докато умните се наумуват, лудите се налудуват* с интересна употреба на префигирани глаголи от свършен вид и в двете предикативни единици (френски език: *pendant que (tandis que, alors que) le sages discutèrent, les fous s'amusaient*).

Съчетаемостта на съюза *като* с ограничен брой представители на предложния клас контрастира във френския език с инвариантното присъствие на компонента *que* при изграждането на абсолютно всички сложни подчинителни съюзи. Това всъщност отразява най-същественото типологично различие между структурата на българските сложни подчинителни съюзи в противовес на френските.

Следователно **монополярността** представлява най-същественният типологичен и конструктивен белег на френската система от сложни подчинителни съюзи връзки, който я отличава от българската. Терминът *монополярност* означава, че всички сложни подчинителни съюзи във френския език задължително съдържат компонента *que*, явяващ се техен общ обединителен център. С други думи, френската съюзна система може да бъде определена като *еднополюсна*, *еднополярна* или *que-центрична*, за разлика от българската, която следва да бъде наречена *полиполярна* (многополюсна) поради отсъствието в нея на един-единствен обединителен компонент. Тази функция тук се изпълнява от три съюзни връзки (*че*, *да*, *като*), поради което системата следва да бъде наречена по-точно триполярна или (триполюсна): **че** (*макар че*, *въпреки че*, *така че*); **да** (*за да*, *преди да*, *без да*); **като**

(*докато, след като, щом като, тъй като*). Съществуват известни основания системата на българските сложни подчинителни съюзни връзки да бъде наречена *четириполюсна (четириполярна)*, ако се вземат предвид и пълните форми с **когато** (*откогато, докогато*), които, макар и малобройни, са не по-малко важни, тъй като бележат началото и края на глаголното действие.

Във връзка с това е необходимо да бъде подчертано, че непостижимата за останалите съюзни връзки уникална вездесъщност на *que* се проявява не само в морфологично-конструктивно, но също така и във функционално отношение. Три основни функции, взети в своето неразривно единство и взаимодействие, изграждат всъщност оригиналната езикова характеристика на съюза *que* във френския език, които ще определим по следния начин: а) *конектор* (съюз, *connecteur à part entière*); б) *проконектор* (просъюз); в) *инконектор* (всъюз), тъй като във френската лингвистика съюзните връзки освен *conjonctions* се наричат още и *connecteurs*. Според нас присъствието на елемента *конектор* и на българското му съответствие и в трите предложени термина създава реално усещане за единство и инвариантност.

В своята първа функция на конектор елементът *que* функционира като самостоятелен, прост съюз, въвеждащ например подчинените допълнителни изречения – позиция, в която неговото най-разпространено българско съответствие е *че*, но също така и *да*. Вторият еквивалент е обусловен от устойчивата интеграция на *que* във формите на подчинителното наклонение. Тук, макар и в отстъпление от принципите на строгата научност, бихме могли да прибавим и неизменяемото относително местоимение *que*, чийто свързващ характер не подлежи на никакво съмнение.

Втората функция на *que* сме нарекли *проконектор* по аналогия с термина *pronom* (местоимение), чието етимологично значение е „(дума), употребявана вместо дадено (съществително) име“. Следователно както местоимението (*pronom*) замества съществителното име, така проконекторът замества останалите конектори или съюзи. Разглежданата синтактична функция във френския език се изпълнява единствено пак от същия съюз *que*, който задължително въвежда свързаните чрез *et* подчинени изречения, замествайки анафорично по този начин всички други съюзни връзки, независимо от тяхната семантика и структура (прости или сложни): *s'il fait beau et que je sois libre, je vais au parc ; quand il fait beau et que je suis libre, je me promène dans le parc*. По силата на представената логика в други наши изследвания определяме глагола *faire* като *pro-verbe* (местоглагол), тъй като може да се употреби вместо всички представители на глаголния клас. Едно от най-ярките доказателства в подкрепа на посочената теза е въпросът *que fait-il*, който може да се зададе по отношение на всяко глаголно действие.

Третата основна функция на *que* се идентифицира с ролята му на елемент, участващ в структурното изграждане на абсолютно всички сложни подчинителни съюзи във френския и испанския език. Означаваме я като *in-connecteur* (ин-конектор, т.е. в-съюз) по аналогия с термина инфикс, какъвто е например двойното *ss* в глаголите от втора група – *nous finissons*. Терминът *инконектор* следователно

може да се интерпретира като елемент (съставна част) от конектора. Българският термин *всъюз* също би могъл да придобие право на гражданственост, независимо от своята фонетична причудливост. Основание за това ни дават думи, в които предлогът *в* се е превърнал в слята представка: *втулка, вметка, вмъквам, внасям, впивам*. Все пак за най-отявлените противници на *всъюз* предлагаме синонимите: *вграден съюз* или *интегриран съюз*, които отразяват силно натоварената в граматично отношение същност на *que*, превръщаща предпоставните му предлози в съюзи (срвн. например предлозите *avant, pendant* и *après*, превърнали се в сложните подчинителни съюзи *avant que, pendant, que après que*. В този ред на мисли е необходимо да отбележим и факта, че многополярният характер на *que* го е превърнал в типична синтактична подчинителна връзка, лишена от лексикално съдържание, чийто носител се явява предложният елемент (*avant, pendant, après*).

В структурно и композиционно отношение подсистемата на българските темпорални съюзи силно гравитира около елемента *като*, използвайки само веднъж *да* (*преди да*) при пълно изключване на *че*. Всъщност в по-далечна етимологична ретроспекция за нейно първоначало може да се приеме въпросителното темпорално наречие *кога*, което чрез присъединяването на относителната частица *то* се превръща в най-важния прост темпорален съюз *когато*, а пък той, на свой ред, чрез опростяване дава *като*. Вече показахме, че при необходимост от фокализация в някои сложни съюзи може да се запази и пълната форма *когато*, например: *Откога работиш в този завод? – Откогато е основан; Докога ще работиш в този завод? – Докогато имат нужда от мен*. Обратно, в *след като* и *щом като* се употребява само редуцираната форма *като*. Следователно живата морфосинтактична връзка между въпросителното наречие *кога* и сложните темпорални съюзи, макар и опосредствана чрез *като*, може да се разглежда като компенсиращо структурно-семантично явление с по-ограничен обхват, но все пак аналог на универсалното присъствие на *que* в абсолютно всички френски подчинителни съюзи.

Въпросителното наречие *quand*, чиято форма напълно съвпада с тази на най-често употребявания френски темпорален съюз, не може да функционира като втори елемент от сложните съюзни връзки, където задължително се замества от *que*. За разлика от съюза *quand* омонимното наречие *quand* може да се съчетава с уточняващи предлози: *Depuis quand travaillez-vous dans cette usine? – Depuis qu'elle a été fondée; Jusqu'à quand travaillerez-vous dans cette usine? – Jusqu'à ce qu'elle soit fermée*. По-малкият брой на българските темпорални съюзи в сравнение с френския определя по-високата функционална натовареност, която пък, на свой ред, определя множеството френски еквиваленти на българската съюзна връзка *докато*, особено при изразяване на едновременност.

В зависимост от морфосемантичната същност на изграждащите я глаголни сказуеми едновременността във френския език може да придобие следните конкретни проявления:

а) *Дуративна (двойнодуративна, бидуративна) едновременност*, при която и двата глаголни процеса са *дуративни*, т.е. извършват се в същия времеви интервал. На свой ред, този вид едновременност позволява разграничаването на следните разновидности:

а.1) *Дуративна имперфектна едновременност*, използваща имперфект както в главното, така и в подчиненото темпорално изречение. Този подвид представлява най-естественото морфосинтактично средство за изразяване на едновременното протичане на два незавършени глаголни процеса. Моделът *conjonction temporelle + imparfait + imparfait (pendant que je lisais, je prenais notes: докато четях, си водех бележки...)* освен с естественост се характеризира и с широко разпространение и в двата съпоставяни езика. Освен това той е още и *хомогенен*, тъй като едно и също глаголно време – имперфектът, е използвано и в главното, и в подчиненото темпорално изречение.

а.2) *Дуративна едновременност, експлицирана* чрез синтактичния модел *conjonction temporelle + aoriste + aoriste*. Този подвид, също както предишния, е хомогенен, но за разлика от него използва имперфективен аорист, което за българския език означава минало свършено време на глаголи от несвършен вид, а във френския – дуративни по своя начин на действие глаголи. Както е известно, френският аорист може да се идентифицира с две глаголни времена, а именно *passé composé* и *passé simple*. Бинарният аористичен модел представя двата глаголни процеса като продължителни, но вече не в тяхното прогресивно развитие, а комплексно (глобално):

Докато четох, водих бележки.

Pendant que je lus, je pris notes

Pendant que j'ai lu, j'ai pris notes.

а.3) *Хетерогенна, аористно-имперфектна едновременност*, изразявана чрез синтактичния модел *conjonction temporelle + aoriste + imparfait*, представляващ първия глаголен процес в неговата комплексност, а втория – в неговото извършване:

Докато четох, водех бележки.

Pendant que je lus (j'ai lu), je prenais notes

а.4) *Хетерогенна имперфектно-аористна едновременност*, експлицирана чрез синтактичния модел *conjonction temporelle + imparfait + aoriste*, получен от предходния чрез разместване на местата на глаголните времена. При този случай процесът, изразяван чрез сказуемото на подчиненото темпорално изречение, е представен в своето развитие в противовес на процеса в главното изречение, представен като завършен, макар и дуративен:

Докато четях, водих записки.

Pendant que je lisais, j'ai pris (je pris) notes.

Описаните четири вида едновременност съществуват и в двата съпоставяни езика, където са конструирани чрез същия подчинителен съюз (*докато, pendant*

que) и същите глаголни времена, откъдето следва, че имат същия конективно-предикатен блок, поради което могат да бъдат определени като *архимодели*.

б) *Семелфактивно-дуративна едновременност*, предавана чрез синтактичния модел *conjonction temporelle quand* (когато, като) + *aoriste* + *imparfait*:

Quand je suis entré (j'entrai), il lisait.

Когато (като) влязох, той четеше.

Френският език разполага и с глаголната перифраза *être en train de* + *infinitif*, която е синоним на *imparfait* и на която липсва българско морфологично съответствие:

Quand je suis entré, il était en train de lire.

Действието на главното изречение е представено в своето развитие, за него не знаем нито кога е започнало, нито кога ще завърши. В лингвистичната литература то често се нарича линейно действие (*action ligne*) в противовес на процеса на подчиненото изречение, който е представен като точковиден, безпротяжен и като нещо завършено (*action point*). При този тип едновременност е възможна размяна на функциите на главното и подчиненото темпорално изречение (т.нар. *sum inversum*), при която темпоралното изречение се въвежда от съюза *pendant que*: *je suis entré pendant qu'il lisait*.

в) *Бисемелфактивна аористна едновременност*, използваща синтактичния модел *conjonction temporelle quand* + *aoriste* + *aoriste* и означаваща, че двете семелфактивни точковидни начални действия се извършват *едновременно*:

Като падна, вазата се счупи.

Във френския език му съответстват два функционални еквивалента, единият от които е конструиран с *passé composé*, а другият с *passé simple*:

Quand le vase est tombé, il s'est cassé.

Quand le vase tomba, il se cassa.

При тази разновидност установяването на точното темпорално отношение би могло да представлява проблем поради виртуалната трудност да се установи логически дали двата глаголни процеса са наистина едновременни, или пък единият от тях не би могъл да бъде предварителен спрямо другия. В конкретния пример твърдим, че наистина става въпрос за *едновременност* между двата глаголни процеса, т.е. че падането и счупването на вазата се извършват в същия момент.

г) *Итеративно-аористна едновременност*, която може да се разгледа като производна на предишната чрез повторителност на двата глаголни процеса:

Като паднеше, вазата се счупваше.

Quand il tombait, le vase se cassait.

В българския език и в двете изречения се употребява имперфект от свършен вид, а във френското подчинено темпорално изречение *plus-que-parfait*, което е натоварено с аспектиални стойности. Необходимо е да посочим, че този модел се среща доста рядко, не е така естествен и съдържа в значителна степен идеята за предварителност.

д) *Опозиционна едновременност*, която означава не само че двата глаголни процеса протичат *едновременно*, но че те съдържат още и редица конотационни елементи, *противопоставящи* ги един на друг:

Иван беше работлив, докато Петър беше мързелив.

Jean était laborieux, alors que (tandis que) Pierre était paresseux.

В българския тук отново се употребява многозначният съюз *докато*, а френският разполага със синонимната двойка *alors que, tandis que*, първият от които поради своето етимологично значение е по-обективен и затова се използва по-широко в пресата.

Основните типове едновременност се обособяват в зависимост от аспектвалната характеристика на изграждащите ги два глаголни процеса. Тъй като нейните компоненти са поне два, бинарността характеризира и самите им названия. Едновременността изпъква и се възприема като такава най-добре при дуративните процеси, клонящи към състояния, тъй като притежават значителна протяжност, чието времетраене може да се сравни. Вече показахме, че ако и двата глаголни процеса са дуративни, то изразяваната от тях едновременност ще бъде определяна като двойнодуративна или дуративна. В рамките на двойнодуративната едновременност е възможно обособяването на още нейни разновидности, при които значителна роля се пада и на въвеждащия подчинителен темпорален съюз.

а) *Немаркираната дуративна едновременност* не акцентира специално на съвпадението във времето на протяжността на двата глаголни процеса. Изразява се чрез подчинените темпорални съюзи *quand* и *lorsque*, на които в българския съответстват *когато* и *като*.

Quand (lorsque) Marie lisait la lettre, Pierre l'écoutait attentivement.

Когато Мария четеше писмото, Петър я слушаше внимателно.

б) *Маркираната (вътрешна, прогресивна, постъпателна, аналитична) дуративна едновременност* акцентира на едновременното протичане на двата глаголни процеса, без да съдържа указания за тяхното пълно съвпадане в обективното време. Типичен случай в това отношение са сложни синтактични структури, съдържащи подчинени темпорални изречения, въведени от съюза *докато* и неговото френско съответствие *pendant que*, пример за което вече дадохме.

в) *Глобална (синтетична, екзогенна) едновременност*, показваща, че протичането на главния и подчинения глаголен процес съвпада като цяло в обективното време, но не и в своите конкретни, етапни проявления. Елементарната логика често изключва такова конкретно съвпадение: *Докато работех в завода, получавах добра заплата*. За изразяването на този тип *едновременност* френският език е специализирал съюза *tant que*, съдържащ наречието *tant*, което включва в себе си идеята за значително количество: *Tant que je travaillais à l'usine, je touchais un bon salaire*. Този тип едновременност създава впечатлението, че двата глаголни процеса не са тясно свързани един с друг по отношение на своето протичане, а че по-скоро са съпоставими с определена проста референциална протяжност. Тъй като

липсва точно морфофункционално съответствие на съюза *tant que*, изразяваната от него глобалност може да се постигне, ако към универсалния съюз *докато* се прибави обстоятелственият израз *през цялото време*, посредством който се получава по-прецизна съюзна връзка *през цялото време докато* (*tout le temps que*).

Анализираните типове едновременност биха могли да бъдат определени още като *медианни*, тъй като визират самото развитие на глаголните процеси, абстрахирайки се от тяхното начало и край. Изключение в това отношение правят въведените от съюза *tant que* подчинени темпорални изречения, където включването на началото и на края на глаголните действия би могло само да се подразбира, без да се експлицира специално.

Върху дуративността като основна аспектиална характеристика на едновременните процеси могат да се наслагват и други аспектиални стойности, най-важните от които са инхоативността и итеративността. Инхоативността означава, че двете глаголни действия протичат едновременно още от самото начало.

Depuis que je suis à Paris, je fréquente le Louvre.

Откакто съм в Париж, посещавам Лувъра.

Итеративността пък придава многократност на едновременните глаголни действия.

Chaque fois que je suis à Paris, je fréquente le Louvre.

Винаги когато съм в Париж, посещавам Лувъра.

Двойната дуративна едновременност представлява един от най-често срещаните видове едновременност и в двата съпоставяни езика. Моментната, перфективна едновременност, показваща обикновено, че два глаголни процеса съвпадат само в даден краткотраен момент от своето извършване, е разположена на противоположния край на аспектиалната палитра. Незначителната темпорална протяжност на едното или на двете глаголни действия силно затруднява лингвистичния анализ, тъй като би могло да се допусне, че падането на вазата предшества нейното счупване (вж. вече цитирания пример). По-логично е обаче да се приеме, че глаголните действия се извършват едновременно. В случая наблюдаваме двумоментна (или биперфективна) едновременност, тъй като и двата глаголни процеса са точковидни. При *бидуративната*, както и при *биперфективната едновременност* следва да се говори за *хомогенна едновременност* поради идентичния аспектиален и морфологичен характер на сказуемите на главното и на подчиненото темпорално изречение.

Твърде често езиковите структури изразяват темпорално съвпадение между един дуративен и един недуративен процес, първият от които служи за *естествен фон* за протичане на втория. В такъв случай ще говорим за *моментно-дуративна* (или *перфективно-дуративна*) едновременност, която е също така срещана както и бидуративната:

Pierre a mangé une glace, pendant que Marie a lu la lettre.

Pierre a mangé une glace, pendant que Marie a lu la lettre.

Този тип едновременност ще наречем *хетерогенен* заради разнородния аспектиален характер на глаголните процеси. Аспектиалната хетерогенност може да се придаде както с идентични, така и с разнородни в темпорално отношение глаголни форми.

Дуративността обикновено се свързва с *имперфекта*, но тя може да бъде изразена също и от *аориста* при непрефигирани глаголи от несвършен вид, означаващи продължителни действия. В такива случаи хомогенните модели *докато* + *имперфект* + *имперфект* (*pendant que* + *imparfait* + *imparfait*); и *докато* + *аорист* от *несвършен вид* + *аорист* от *несвършен вид* (*pendant que* + *passé composé* + *passé composé*; *tant que* + *passé simple* + *passé simple*) съществуват паралелно и се конкурират в полза на модела с имперфект. От онтологична гледна точка те са равностойни, тъй като изразяват едновременно протичане на два дуративни процеса, с тази разлика, че имперфектът ги представя в тяхното динамично или статично развитие, а аористът – глобално.

Докато четях книгите, водех бележки.

Докато четох книгите водих бележки.

Pendant que je lisais les livres, je prenais notes.

Pendant que j'ai lu les livres, j'ai pris notes.

Pendant que je lus les livres, je pris notes.

При първия модел, съдържащ имперфект, се наблюдава унисон между имперфективния начин на действие на глаголите и минало несвършено време, в което те се срещат. Обратно, моделът с двоен аорист съдържа контраст между дуративните глаголни действия и тяхната граматическа обвивка с типично перфективен характер, какъвто е аористът.

Възможни са още два синтактични модела, но вече *хетерогенни*, поради това че всеки от тях комбинира в различна последователност аорист и имперфект. Тогава единият глаголен процес се представя в своето развитие чрез имперфекта, а другият се схваща по-глобално благодарение на аориста.

Имперфектно-аористен синтактичен модел *докато* + *имперфект* + *аорист*

Докато четях книги, водих бележки.

Pendant que je lisais des livres, j'ai pris (je pris) des notes.

Аористно-имперфектен модел *докато* + *аорист* + *имперфект*

Докато четох книги, водех бележки.

Pendant que j'ai lu (je lus) des livres, je prenais des notes.

Третото основно време от претеритния темпорален план – плусквамперфектът, също има място, макар и доста скромно, при изразяването на едновременност, въпреки че по дефиниция той означава предварителност. Симетричната конструкция с двойна употреба на плусквамперфект е възможна, но по-малко вероятна :

Докато + *плусквамперфект* + *плусквамперфект*

pendant que + *plus -que-parfait* + *plus -que-parfait*

Докато бе чел книгите, той бе водил бележки.

Pendant qu'il avait lu les livres, il avait pris des notes.

С по-голямо разпространение се отличава синтактичният модел *докато* + имперфект + плюсквамперфект:

Докато четеше книги, той бе водил бележки.

Pendant qu'il lisait des livres, il avait pris des notes.

При него вторичният (предварителният) претеритен темпорален план е очертан само с плюсквамперфекта на сказуемото на главното изречение, чието действие се развива на непроменен фон, изграден от имперфекта на управляемия глагол.

Забележителната суфиксално-аспектуална активност на българския глагол увеличава в значителна степен броя на синтактичните модели, изразяващи едновременно, които освен непрефигирани глаголи интегрират още комбинации от тях с префигирани. При афиксацията се получават глаголи от свършен вид и вторични несвършени глаголи, а изразяваното темпорално отношение често преминава в последователност. И тук най-многобройни и най-интересни синтактични модели се получават при съотнесеност с претеритния темпорален план, тъй като при презентния темпоралните и аспектуалните значения обикновено се редуцират. Комбинацията от непрефигирани глаголи от несвършен вид с префигирани такива генерира следните синтактични модели. Съпоставителният анализ с техните френски съответствия показва по-малък брой на последните, дължащ се на по-слабата афиксална активност на френския глагол, както и на неспособността му да изгражда морфологичната опозиция свършен/несвършен вид, за разлика от българския, който развива дори и втора опозиция, а именно между свършения и вторичния несвършен вид. В първия случай изпъква високата словообразователна и аспектуална активност на българския глагол *пиша*, който чрез префикса *из* образува свършен глагол *изпиша*, който пък, на свой ред, отново се имперфективира в *изписвам*. Използваният във френския превод глагол *remplir*, определян евентуално от наречието *entièrement*, няма никаква морфологична връзка с *écrire* и дава само бледа представа за морфосинтактичните темпорално-аспектуални възможности на българския глагол.

Докато чета книги, изписвам с бележки цели страници.

Докато чета книги, изпиша с бележки цели страници.

Докато четях книги, изписвах с бележки цели страници.

Докато четох книги, изписах с бележки цели страници.

Докато четях книги, изписах с бележки цели страници.

Докато четох книги, изписвах с бележки цели страници.

Докато четох (четях) книги, бях изписал с бележки цели страници.

Pendant que je lisais des livres, je remplissais de notes des pages entières.

Pendant que je lus des livres, je remplis (passé simple) de notes des pages entières.

Pendant que j'ai lu des livres, j'ai rempli de notes des pages entières.

Pendant que je lisais des livres, j'avais rempli de notes des pages entières.

Когато сказуемото на главното изречение е префигиран глагол (*изпишиа, изписвам*), в съчетание с презентния темпорален план е възможен и втори модел **докато** *чета книги, изписвам с бележки цели страници*, специализиран в изразяването само на повтаряемост благодарение на употребата на сегашно време от свършен вид. Обратно, минало несвършено време от свършен вид е почти неприложимо в разглежданите синтактични обстоятелства при съотнесеност с миналото: **докато** *четях книги, изпиших с бележки цели страници*.

Изменението на градивните елементи на сложното съставно изречение се нарича от френските езиковеди пластичност (*plasticité*), а ние бихме могли да го определим като вариативност. Тъй като въвеждащият съюз и сказуемите са структуроопределящите компоненти на всяко сложно съставно изречение, уместно е да се говори за съюзна и за сказуемна (предикатна) пластичност, която пък, от своя страна, се подразделя на пластичност на сказуемото на главното изречение и на пластичност на подчиненото изречение. Съвкупността от всички конфигурации на съюза и на двете сказуеми образува неговата синтактична парадигма. Всъщност въведените от съюза **докато** подчинени темпорални изречения участват в изграждането на две различни синтактични парадигми, едната от които изразява едновременност, а другата – последователност. Изследването на тези две синтактични парадигми би следвало да представлява съществена неразделна съставна част от всеки задълбочен лингвистичен анализ.

За разлика от френския език, където се наблюдава значително разнообразие от подчинителни съюзи при изразяването на едновременност, в българския вариант би следвало да се говори за инвариантност на въвеждащата съюзна връзка, стигаща дотам, че съюзът **докато** изразява и трите основни темпорални отношения, а също и противопоставяне. Посочената оскъдност на съюзните връзки в българския език се компенсира обаче от разнообразието на аспектните форми. Благодарение на своята висока словообразователна афиксална активност българският глагол притежава впечатляващо разнообразие от форми, които му дават възможност да изразява отделните аспектuali стойности самостоятелно, за разлика от френския глагол, който за тази цел прибегва до близкото си контекстуално обкръжение.

Конфигурациите от два префигирани глагола се изразява в следните модели:

*Докато **препrouчитам** книгите, изписвам с бележки цели страници.*

*Pendant que **je relis** les livres, je remplis de notes des pages entières.*

*Докато **препrouчитам** книгите, изписвах с бележки цели страници.*

*Pendant que **je relisais** les livres, je remplissais (**j'ai rempli**) de notes des pages entières.*

*Докато **препrouчетох** книгите, изписах (изписвах) с бележки цели страници.*

*Pendant que **j'ai relu (je relus)** les livres, **j'ai rempli (je remplis, je remplissais)** de notes des pages entières.*

*Докато **препrouчитам** книгите, ще изпишиа с бележки цели страници.*

Възможно е и двете сказуеми да бъдат в перфект.

Докато е **препрочитал** книгите, **е изписвал** с бележки цели страници.

Pendant qu'il a relu les livres, il a rempli de notes des pages entières.

Предложеният френски еквивалент е двузначен, тъй като отразява двойствената същност на *passé composé*, което може да функционира и като перфект, и като аорист.

Макар и с по-малко комбинации, преизказните форми също участват в конструирането на анализираната синтактична парадигма.

Докато **препрочитал** книгите, **изпълнил** (**изпълвал**, **ще изпълнел**, **щял да изпълни**) с бележки цели страници.

Докато **препрочел** книгите, **изпълнел** (**изпълвал**, **ще изпълнел**, **щял да изпълни**) с бележки цели страници.

В българския език подчинителният темпорален съюз *докато* функционира като архисъюз, изразяващ и трите основни темпорални отношения, поради което не дава възможност да се разграничат различните видове едновременност, за разлика от френския език, където глобалността на съюза *tant que* се противопоставя на аналитичността на *pendant que*. Почти изключителното доминиране на българския темпорален съюз *докато* при изразяване на едновременност по необходимост ограничава неговата синтактична функция, чието прецизиране във френския език се осигурява от вариативността на въвеждащите съюзни връзки. Поради това този подчинителен темпорален съюз не може да бъде определен с някакъв уточняващ епитет, с изключение на това, че е универсален и архисъюз, тъй като участва в изразяването и на трите темпорални отношения. За разлика от него неговите френски съответствия могат да получат характерни квалификации; така съюзът *pendant que* следва да бъде наречен аналитичен (заедно с *au fur et à mesure que*), *tant que* ще бъде определен като глобализиращ съюз, а пък *tandis que* и *alors que* ще бъдат квалифицирани като противопоставителни. В зависимост от тази квалификация на въвеждащите съюзни връзки след *tant que* се употребяват предимно *passé simple* и *passé composé*, а след *pendant que* – аналитичното *imparfait*.

Pendant que е най-типичният и най-често употребяваният дуративен съюз за изразяване на едновременност. Тази характеристика би могла да изглежда странна в теоретично отношение, тъй като дуративността и едновременността като аспекти и темпорални категории са присъщи най-вече на глагола. В действителност обаче в нея няма нищо необикновено, защото темпоралните и аспектиалните отношения в рамките на сложното съставно изречение са подчинено темпорално се предават благодарение на интегрирането на значенията на глагола и на въвеждащия съюз. Поради това считаме, че категориите едновременност и дуративност са напълно присъщи за съюза *pendant que*. Разбира се, той не е единствената подчинителна връзка, означаваща едновременност, тук спадат още най-употребяваните съюзи *quand*, *lorsque*, а също *tant que*, *tandis que*, *alors que* и други. Но докато *quand* и *lorsque* изразяват и предварителност, а *tandis que* и *alors que* прибавят идеята за противопоста-

вяне, то *pendant que* изразява едновременност в нейния най-чист вид, като развитие и в отсъствие на други допълнителни конотативни елементи. Освен това *pendant que* се свързва обикновено с прости глаголни форми, т.е. с *présent* и *futur simple* при съотнесеност съответно с презентния и бъдещия темпорален план, както и с типично дуративния имперфект при съчетаване с претеритния темпорален план. Изразяваната от *pendant que* едновременност не е квантифицирана за разлика от *tant que*, който предава точно количествено съвпадение на времетраенето на два глаголни процеса, което предполага наличието между тях на начална, междинна и финална едновременност. *Pendant que* предполага съвпадение между два глаголни процеса на определен етап от тяхното извършване. За по-пълно съвпадение обаче относно тяхното начало и край липсват индикации.

При съотнесеност с бъдещия темпорален план *pendant que* управлява само *futur simple*, тъй като изразява единствено темпоралното отношение едновременност, за разлика от *quand* и *lorsque*, след които се редуват *futur simple* и *futur antérieur* като израз на темпоралната опозиция между едновременност и предварителност.

Мястото на подчиненото темпорално изречение в цялата сложна синтактична структура зависи от неговото значение за информационното съдържание, както и от неговата сложност и свързаност с други определящи елементи. Важните в информационно отношение предикативни единици обикновено се поставят в началото, а сложността предопределя задпоставеността. В следните примери предпоставеността на подчинено темпорално изречение се определя от неговата информационна важност, която преодолява подчинения му синтактичен статут.

Pendant qu'ils mangèrent, une femme vint apporter un colis. (B. Clavel)

В следния пасаж, ексцерпиран от същото произведение, предикатът отново е изтъкнат както в подчинена, така и в независима употреба, с която започва абзацът:

Ils mangèrent sans rien dire, souriant seulement lorsque leurs regards se rencontrèrent, riant quand la chienne faisait des prouesses.

Pendant qu'ils mangeaient, le récit de Lafond ralentit à peine, pour reprendre de plus belle dès que la bouteille d'eau-de-vie fut sur la table. (B. Clavel)

Следват още примери съответно с предпоставено и задпоставено подчинено темпорално изречение.

Предпоставени подчинени темпорални изречения

Pendant qu'elle s'habillait, il allait lancer un télégramme. (F. Mauriac)

Pendant que les deux frères discutaient dans la cuisine, Marie me dit qu'elle voulait aller voir couler la Hure. (F. Mauriac) - главното изречение е на втора позиция заради подчиненото допълнително изречение.

Pendant que tu menais ici une perquisition et recherchais les traces de mon crime, je voyais Simon avec qui j'avais rendez-vous. (F. Mauriac) – наличие на подчинено определително изречение.

Pendant qu'ils parlaient, l'ombre s'était épaissie, montant du fond de la vallée, et coulant des bois en trainées violettes. (B. Clavel)

Задпоставени подчинени темпорални изречения

Задпоставеността на подчинените темпорални изречения се дължи на сложността на синтактичните структури, в които те са интегрирани, определящи друг вид подчинени предикативни единици.

Mais le lendemain elle dit à Simon qu'elle aimerait qu'il lui fit la lecture à haute voix *pendant qu'elle tricotait* et qu'elle le paierait à l'heure comme sa mère. (F. Mauriac) – подчиненото темпорално изречение определя подчинено допълнително изречение, също задпоставено.

Il est venu trois fois *pendant que nous mangions*. (B. Clavel) – подчиненото темпорално изречение изпълнява функция на второ обстоятелствено пояснение и като такова е разположено след първото, а следователно и след главното изречение. Същата функция на второ обстоятелствено пояснение за време откриваме и в следния пример:

Elle s'était levée le soir de Noël, *pendant que nous étions* à table. (B. Clavel)

Съюзът *pendant que* е образуван от комбинирането на темпоралния предлог *pendant* с универсалния съюз *que*, а самият предлог *pendant* етимологически представлява сегашното причастие на глагола *pendre* (вися), чиято дуративност се е предала и на самия конектор. Двойката *pendant – pendant que* илюстрира много добре паралелизма между темпорален предлог и темпорален съюз, какъвто не наблюдаваме другаде – *tandis que* е неразложим, тъй като езикът не познава самостоятелен елемент *tandis*; *alors que* е разложим на *alors* и *que*, но *alors* е темпорално наречие, а не предлог. Що се отнася до *tant que*, неговият първи елемент функционира като наречие за количество. Такъв паралелизъм липсва и в българския език.

Темпоралната протяжност и на предлога *pendant*, и на съюза *pendant que* може да бъде разширена чрез подходящи обстоятелствени изрази:

Pendant un long moment, il rêva à ces choses. (J. Green)

Pendant une dizaine de minutes il s'abandonna au mouvement de la foule. (J. Green)

Съюзът *pendant que* може да бъде фокусиран чрез израза *tout le temps* (през цялото време докато), което доближава неговото значение до това на *tant que*, но аналитичният му характер се запазва поради инвариантността на имперфекта:

Pendant tout le temps que duraient ces promenades, il oubliait sa peur. (B. Clavel)

Pendant que е една от малкото съюзни връзки, допускащи подобно разширяване (срвн. още *avant même que*). Впрочем обстоятелственият израз *tout le temps* може да функционира като съюз самостоятелно, без *pendant* (*tout le temps que*).

В следния пример се наблюдава известно отслабване на темпоралното значение на въведеното от съюза *pendant que* сказуемо, за сметка на което значение изпъква противопоставеността между двата глаголни процеса, която не би могла да бъде експлицирана при превода на български език чрез

съюза *a* и аорист, който замества задължителния имперфект във френския език:

Elle le fit entrer au petit salon et s'assit sur un canapé à ramages verts et rose, *pendant qu'il prenait place dans un fauteuil*. (J. Dreen) (...а пък той *седна* в един фотьойл).

Както след останалите съюзи, така и след *pendant que* за изразяването на едновременност се използва *futur simple* и *conditionnel présent* (в значение на *futur dans le passé*) за разлика от *tant que*, след който може да се употреби *présent*, и в отличие от българския език, където това време преобладава.

Je ferai ce qu'il y a à faire, *pendant que vous irez* à la messe. (B. Clavel)

В този синтактичен контекст *conditionnel présent* може да се разглежда като резултат от трансформацията на *futur simple* по силата на съгласуването на времената (а) или като носител на модалното значение евентуалност (б):

Il viendra *pendant que nous travaillerons*. (*futur simple*)

(а) Pierre a dit qu'il viendrait *pendant que nous travaillerions*.

(б) Que ferais-tu *pendant que l'ennemi occuperait* la patrie?

В нашите примери от романи след *pendant que* убедително преобладават глаголните форми в *imparfait*, срещат се два примера с глаголната перифраза *être en train de* + *infinitif*, където глаголът също е в *imparfait*, и един случай във *futur simple*, чиято форма при съгласуване на времената би могла да се трансформира в *conditionnel présent*.

Значителен интерес представлява синтактичният модел *plus-que-parfait* + *pendant que* + *imparfait* със своя пространствен вариант *pendant que* + *imparfait* + *plus-que-parfait* и точни български структурни и функционални еквиваленти *плусквамперфект* + *докато* + *имперфект* и *докато* + *имперфект* + *плусквамперфект*.

Pendant qu'il me parlait, Marie avait achevé son repas. (B. Clavel)

Докато той ми *говореше*, Мария *беше* изяла яденето си.

Този модел означава, че и в двата съпоставяеми езика имперфектът може да означава едновременност не само спрямо самия себе си и аорист (с неговите две френски разновидности *passé simple* и *passé composé*), но също и по отношение на плусквамперфекта. Този случай би могъл да изглежда странен, тъй като основната функция на плусквамперфекта е да изразява предварителност, а не едновременност. Всъщност във френския език тази функция се експлицира, когато плусквамперфектът е употребен в подчинено темпорално изречение, а в наличните примери той се среща в главната предикативна единица. Тогава естествено възниква въпросът – за да се изрази едновременност спрямо сказуемото в главното изречение, което е в плусквамперфект, не следва ли и в подчиненото след *pendant que* (*докато*) също да се употреби плусквамперфект?

Логичният отговор на този въпрос е утвърдителен, но той не взема предвид факта, че тук плусквамперфектът се среща в главното изречение. Употребата на имперфекта вместо плусквамперфекта се дължи на неговата слаба подвиж-

ност по хронологичната ос, тъй като той вече представлява резултат от претеритизацията на презенса, т.е. на неговото проектиране в претеритния темпорален план. Следователно имперфектът, като единствено възможна проста темпорална форма и в първичния, и във вторичния претеритен темпорален план, експлициран от плюсквамперфекта, е натоварен с изразяването на едновременност както по отношение на аориста и на самия себе си, така и спрямо плюсквамперфекта.

Темпоралният съюз *tant que* е образуван от комбинирането на количественото наречие *tant* с универсалния съюз *que*. Обаче не всяко съчетание на двата елемента функционира като подчинителен темпорален съюз. То може например да изразява следствие:

Il a mangé *tant qu'il est tombé malade*.

Той яде толкова *много*, че се разболя.

Съдържащата се в наречието *tant* идея за значително количество се пренася върху съюза *tant que*, където генерира представата за значителна продължителност и дори за екстраполация на въведения от него глаголен процес. Съюзът *tant que* управлява типични дуративни глаголи, чийто най-ярък представител е *être*, тъй като в доста случаи неговото протичане може да съвпадне с цялото съществуване на определено лице или предмет:

Tant que le monde sera monde. (Докато свят светува.)

Тук спада също неговият контекстуален и екзистенциален синоним *durer* – *Tant que la terre durera* (заглавие на роман на А. Троя). Ще отбележим, че от този глагол произлиза и названието на самата аспектиална категория дуративност (продължителност), както и съответното прилагателно дуративен. В следващите два литературни примера глаголите *connaître* и *prévaloir* са употребени в отрицателна форма на futur antérieur, на която в българския език съответства сегашно време от свършен вид. Дуративността може да се определи като трайно състояние, продължаващо неопределено време и което не може да се прекрати с отрицателна заповед (например: *не бъди, не продължавай, не разбирай, не преобладавай*). Тези разсъждения са валидни за глаголи, употребявани във futur simple. При перфективни глаголи, употребени в отрицателна форма на futur antérieur, съюзът *tant que* изпълнява функцията на аспектиален модификатор (*modificateur, inverseur aspectuel*), превръщайки позитивното перфективно действие в негативно дуративно състояние: *Tant que les gouvernements n'auront pas compris (не разбепам) la force de la vérité et la valeur de la modération; tant que la conscience des devoirs de chaque Etat vis-à-vis de la communauté des Nations n'aura pas prévalu sur l'esprit de rivalité et de division l'utilisation par certaines de la tribune politique, si précieuse à tant d'égards qu'elle apporte cette institution, n'aboutira très souvent à renforcer les tensions et accentuer les discordes (J. Serres).*

Обяснението на механизма, управляващ редуването на съюзите *pendant que* и *tandis que*, както и на употребяваните след тях глаголни времена, е извънредно ва-

жно от теоретична и практическа приложна гледна точка, но е трудно постижимо и изисква многобройни наблюдения.

Най-общо може да се каже, че маркираната от съюза *tant que* едновременност е интегрална, тъй като предполага пълно съвпадение на продължителностите, по време на които се извършват двата глаголни процеса, докато съюзът *pendant que* може да означава както пълна, така и частична едновременност. Разграничителният анализ е особено интересен при съчетаност с футурния темпорален план. Тогава биха могли да се формулират следните принципни положения.

а) Структурният модел *докато* + *положителна форма от несвършен вид* се превежда с *tant que* + *futur simple (présent)* по силата на обстоятелството, че едновременността обикновено се изразява чрез прости глаголни форми:

Ще ти вярвам, докато казваш истината.

Je te croirai tant que tu diras (dis) la vérité.

б) Конективно-предикативният блок *докато* + *положителна форма на сегашно време от свършен вид* се превежда чрез структурата *jusqu'à ce que* + *subjonctif*.

Ще те презирам, докато кажеш истината.

Je te mépriserai jusqu'à ce que tu dises la vérité

в) Конективно-предикативният модул *докато* + *презентна отрицателна форма от свършен вид* се превежда с *tant que* + *futur antérieur à la forme négative*:

Няма да ти вярвам, докато не кажеш истината.

Je ne te croirai pas tant que tu n'auras pas dit la vérité.

Необходимо е да се отбележи, че управляващият глагол е също в отрицателна форма, а отрицанието в подчинения френски глагол е истинско, а не формално, т.е. не става въпрос за *ne explétif*.

Няма да излизаш, докато не напишеш всички упражнения.

Tu ne sortiras pas tant que tu n'auras pas écrit tous les exercices.

Защо казваме, че в този случай *tant que* в съчетание с отрицателната форма на *futur antérieur* изпълнява функцията на аспектualен модификатор? Това е така, защото в разгледания казус при превод се наблюдава преминаване на перфективната аспектualност в имперфективна чрез отрицание на резултата, изразяван от перфективните глаголи, и превръщането му в дуративно отречено състояние. В действителност *quand tu auras écrit les exercices* означава предварителен резултат, докато *tant que tu n'auras pas écrit* маркира едновременно дуративно състояние, настъпило чрез отчитане на този резултат. Последният израз може да се трансформира, така че да съдържа два пъти дуративния глагол *съм*, изразяващ едновременност: *докато съм в състояние на този, който не е написал упражненията*.

Заслужава внимание фактът, че напоследък в българската разговорна реч, включително и в езика на медиите, доста често се наблюдава някакво подобие на френското *ne explétif* – явление, което следва да се има предвид при превода

с оглед на правилното темпорално отношение между двете глаголни сказуеми. Освен това неправилно е да се употребяват несвършени глаголни форми вместо свършени.

В заключение ще отбележим, че при футурна съотнесеност положителната форма на подчинения глагол е съвместима с *futur simple*, следователно е несъвместима с *futur antérieur* и обратното, отрицателната форма на същия глагол е съвместима само с *futur antérieur* и много по-рядко с *futur simple*:

Ще изплащаме кредита, докато имаме възможност (работим).

Nous rembourserons le crédit, tant que nous aurons la possibilité (tant que nous travaillerons)

Докато **не изплатим** кредита, банката **няма да ни отпусне** друг.

Tant que nous n'aurons pas remboursé le crédit, la banque ne nous en consentira pas un autre.

Най-сетне *jusqu'à ce que + subjonctif* (в положителна форма) означава последващ резултат, ограничаващ развитието на глаголния процес:

Ще се лишаваме от много неща, докато изплатим кредита.

On se privera de beaucoup de choses jusqu'à ce qu'on rembourse le crédit.

Оттук следва заключението, че отрицателната форма на подчиненото темпорално изречение е несъвместима с *jusqu'à ce que + subjonctif* (в положителна форма). Ако отречем резултата, изразяван от сказуемото на подчиненото темпорално изречение, той ще се превърне в дуративно състояние, което на френски език ще се предаде с индикативна форма – *tant que + futur antérieur* (forme négative).

Ще се лишаваме от много неща, докато не изплатим кредита.

On se privera de beaucoup de choses tant qu'on n'aura pas remboursé le crédit.

Така установихме еквивалентност между *jusqu'à ce que + subjonctif affirmatif* и *tant que + futur antérieur négatif*.

В българския език тук влиза в действие опозицията между свършен и несвършен вид:

Ще те презирам, докато (не) кажеш истината.

Je te mépriseraï jusqu'à ce que tu dises la vérité.

Ще те презирам, докато казваш (говориш) глупости.

Je te mépriseraï, tant que tu dis des bêtises.

Няма да ти вярвам, докато не кажеш истината.

Je ne te croirai pas tant que tu ne diras pas (n'auras pas dit) la vérité.

Няма да ти вярвам, докато казваш (говориш) глупости.

Je ne te croirai pas tant que tu dis (diras) des bêtises.

Тъй като в последна сметка можем да приемем, че положителната и отрицателната форма на изразяващото последователност *докато* изречение са еквивалентни в семантично отношение, предаването им на френски език става чрез също така еквивалентни подчинени темпорални изречения, а именно *jusqu'à ce que + forme affirmative* и *tant que + futur antérieur (forme négative)*.

Ще ти се обаждам всеки ден, докато ми върнеш книгата.

Je t'appellerai chaque jour **jusqu'à ce que** tu me rendes le livre.

Ще ти се обаждам всеки ден, докато не ми върнеш книгата.

Je t'appellerai chaque jour **tant que** tu ne m'auras pas rendu le livre.

От друга страна, отрицателната форма на сказуемото в главното изречение проявява тенденция да се съчетава с отрицателната форма на *tant que* + futur antérieur.

Няма да ти заема(м) друга книга, докато не ми върнеш този роман.

Je ne te prêterai pas un autre livre **tant que** tu ne m'auras pas rendu ce roman.

Тази закономерност ще наречем *тенденция на двойното отрицание* или *тенденция за индуцираното отрицание*. При сложното съставно изречение с подчинено темпорално времевите и аспектиалните отношения са тясно преплетени благодарение на редуването и съчетаването на различни по своята морфологична същност глаголни форми, носители на тези отношения. Обикновено се приема, че в българския език свършеният вид изразява преходност или последователност, за разлика от несвършения, който е носител на едновременност. Анализът на разглеждания тип *докато*-изречения недвусмислено води до извода, че това се отнася по-скоро до *когато* (като)-изреченията, а свършеният вид в *докато*-изреченията, изразява последователност.

Вярват ти, **когато кажеш** истината.

On te **croit** quand tu as dit la vérité. (предварителност)

Няма да ти вярват, **докато не кажеш** истината.

On ne te croira pas, **tant que** tu n'auras pas dit la vérité.

В следните примери опозицията между свършен и несвършен вид е натоварена и с темпорална конотация и противопоставяне между едновременност и последователност. В този ред на мисли в *ще ти вярват*, докато казваши истината несвършеният вид означава едновременност, а свършеният – последователност. *Ще ти вярват, докато кажеш* някоя лъжа. On te croira **jusqu'à ce que** tu dises un mensonge.

Докато не разбере принципа, няма да мога да реша задачата.

Tant que je n'aurai pas compris le principe, je ne pourrai pas décider le problème.

Няма да съм спокоен, докато не получа отговор на моето писмо.

Je ne serai pas tranquille, tant que je n'aurai pas reçu de réponse à ma lettre.

Няма да им пиша, докато те не ми отговорят.

Je ne leur écrirai pas, tant qu'ils ne m'auront pas répondu.

Няма да купя хляб, докато не изядем тортата.

Je n'achèterai pas de pain, tant que nous n'aurons pas mangé la tarte.

Няма да му говоря, докато не се извини.

Je ne lui parlerai pas, tant qu'il ne se sera pas excusé.

Съчетанието на futur antérieur със заповедното наклонение е възможно благодарение на бъдещата съотнесеност на последното, независимо от етикета „сегашно време“ на повелителното наклонение.

Не излизай, *докато не оправии* леглото си.

Ne sors pas, *tant que tu n'auras pas fait* ton lit.

Не връщай книгата, *докато не я прочетеш*.

Ne rends pas le livre, *tant que tu ne l'auras pas lu*.

Не затваряй речника, *докато не научиш* всички непознати думи.

Ne ferme pas le dicctionnaire, *tant que tu n'auras pas appris* tous les mots inconnus.

От друга страна, с цел опростяване съюзът *докато* може да бъде заменен с *предди да*, чиито френски функционални еквиваленти *avant de + infinitif* и *avant que + subjonctif* управляват инфинитив или субюнктив в зависимост от единичността или множествеността на подложите.

Въпросът за определяне на точното темпорално отношение, изразявано от изречението *няма да ти вярвам, докато не кажеш истината* е доста сложен поради съвкупното действие на редица фактори. Анализът се затруднява преди всичко от двойното отрицание, в което се намират сказуемите и на главното, и на подчиненото темпорално изречение. На пръв поглед като че ли се стига до абсурдната необходимост да се ситуират един спрямо друг два несъществуващи глаголни процеса. Все пак главният глаголен процес, макар и отречен, явно притежава определена темпорална протяжност, докато изразеният с перфективна форма подчинен процес е лишен от такава и независимо от отрицанието настъпва след главния. Приемаме, че отрицанието на подчинения глагол е индуцирано от главния, който също е отречен. Отрицателната форма на подчиненото сказуемо до известна степен е факултативна, алогична и изпълнява стилистична фокусираща функция.

Обикновено съюзът *jusqu'à ce que* е несъвместим с отрицателната глаголна форма, поради което вместо него се употребява *tant que*.

Je te mépriserai tant que tu ne dis pas (ne me diras pas) la vérité.

Ще те презирам, докато не казваш истината.

Ако отреченият управляващ глагол е имперфективен, френският функционален еквивалент на подчинената предикативна единица е *tant que + сложно глаголно време*.

Няма да ти вярвам, докато не кажеш истината.

Je ne te croirai pas, tant que tu n'auras pas dit la vérité

В подчиненото темпорално изречение несвършените глаголни форми след *докато* се превеждат с *tant que + просто глаголно време*, положителните свършени форми се предават с *jusqu'à ce que + subjonctif*, а отрицателните свършени форми с *tant que + сложно глаголно време* в отрицателна форма.

Ще ти вярвам, докато казваш истината.

Je te croirai, tant que tu dis (diras) la vérité

Ще те презирам, докато не казваш истината.

Je te méprisera tant que tu ne dis pas (ne diras pas) la vérité.

Ще те презирам, докато кажеш истината.

Je te mépriserai jusqu'à ce que tu dises la vérité.

Ще те презирам, докато не кажеш истината.

Je te mépriserai tant que tu n'auras pas dit la vérité.

Оттук следва, че българското изречение *ще те презирам, докато (не) кажеш истината* може да се преведе на френски език по два начина, а именно – първо с *jusqu'à ce que* + *subjonctif* (вж. по нагоре) и второ с *tant que* + *passé composé* (или *futur antérieur*.)

Je te mépriserai tant que tu n'as pas dit (n'auras pas dit) la vérité.

Всъщност при изразяването на последователност положителната и отрицателната форма на въведеното от съюза *докато* подчинено изречение са равностойни в семантично отношение, а се различават само в стилистичен план, тъй като втората е по-експресивна и създава силно усещане за непреодолима бариера, отвъд която е невъзможно да продължи развитието на главния процес:

Ще те подозирам, докато не отговориш на всичките ми въпроси.

Je te soupçonnerai, jusqu'à ce que tu répondes à toutes mes questions.

От друга страна, негативната форма на главния глагол индуцира отрицанието на подчинения, на който придава още по-голяма и като че задължителна естественост, а във френския език последният се поставя също в отрицателна форма, но на сложно глаголно време.

Няма да си тръгна, докато не отговориш на всичките ми въпроси.

Je ne partirai pas tant que tu n'auras pas répondu à toutes mes questions.

Когато въведеното от съюза *докато* подчинено темпорално изречение зависи от глагол в *да*-форма, неговото сказуемо е в сегашно време при съотнесеност и с трите темпорални плана – от несвършен вид за изразяване на едновременност и от свършен вид, за да предаде последователност.

Петър ми каза да го чакам, докато пише (напише) писмото.

Петър ще ми каже да го чакам, докато пише (напише) писмото.

Петър казваше да го чакам, докато пише (напише) писмото.

Петър беше казал да го чакам, докато пише (напише) писмото.

Петър беше казвал да го чакам, докато пише (напише) писмото.

Петър казвал да го чакам, докато пише (напише) писмото.

Петър казал да го чакам, докато пише (напише) писмото.

Петър бил казал да го чакам, докато пише (напише) писмото.

Във френския език едновременност се предава чрез *pendant que* и просто глаголно време, изменящо се в зависимост от съотнесеността с отделните темпорални планове.

Il me dit de l'attendre pendant qu'il écrit (écrira) la lettre.

Il m'a dit de l'attendre pendant qu'il écrivait (écrivait) la lettre.

Il me disait de l'attendre pendant qu'il écrivait (écrivait) la lettre.

Il m'avait dit de l'attendre pendant qu'il écrivait (écrivait) la lettre.

Il me dira de l'attendre pendant qu'il écrira la lettre.

При изразяване на последователност ще се използва инвариантно съюжонктив.

Pierre me dit (me disait, m'a dit, m'avait dit, me dira) de l'attendre jusqu'à ce qu'il ait écrit la lettre

В българския език същата употреба на свършените и несвършените презентни форми се наблюдава и след заповедното наклонение, а на тях във френския език съответстват синтактичните структури *pendant que* + *présent* или *pendant que* + *futur simple* (респективно *jusqu'à ce que* + *subjonctif*) поради обстоятелството, че изразеното от императива глаголно действие се ситиура в настоящия или в бъдещия темпорален план.

Pочини си, докато пиша (напиша) писмото.

Repose-toi pendant que j'écris (j'écrirai) lettre.

Repose-toi jusqu'à ce que j'aie écrit la lettre.

Понякога при превода се налага да се промени темпоралното отношение, което води до употреба на нетипични функционални еквиваленти на съюза и на сказуемото на подчиненото темпорално изречение. В следния пример предлагаме темпоралното отношение едновременност да се преобразува в предварителност, съюзът *tandis que* да се замени със *след като*, а *plus-que-parfait* вместо с минало предварително време да се преведе с минало свършено .

Ils achevèrent la soupe en silence, puis, tandis que la vieille s'est levée pour aller chercher le lard et le fromage, Touan regarda son petit-fils. (B. Clavel)

...после, след като старата стана, за да донесе сланината и сиренето, Туан погледна внука си.

Основните темпорални отношения – предходност, едновременност и последователност – поотделно и в своето тримерно единство са съотносими с тримерното членение на обективното време на минало, настояще и бъдеще и представляват характерна проекция на това членение в синтактичен план. В този ред на мисли би могло да се определи, че едновременността представлява настояще на два успоредно притичащи глаголни процеса, че преходното действие е минало на главното, а последователното се идентифицира с негово бъдеще. Както казва Г. Гийом, всеки глаголен процес има едно *avant* (*преди*) и едно *après* (*после*) по подобие на презентния темпорален план, предшестван и следван съответно от миналото и бъдещето.

Необходимо е да уточним, че става въпрос само за аналогия между темпоралните отношения и темпоралните планове, а не за пълно съвпадение между тях. След като определихме едновременността като настояще на два глаголни процеса, редно е да подчертаем, че се визира тяхното прогресивно развитие, което в хронологично и морфологично отношение може да се извършва не само в презентния, но също така и в презентния и във футурния темпорален план. От композиционна и семантична гледна точка презентният темпорален план е най-важен, тъй като

заема средишна позиция в структурирането на обективното време поради тясната си непосредствена връзка с основното начало, конструирано около момента на говоренето и определено от трите свои координати *аз-тук-сега* (*moi-ici-maintenant; ego-hic-nunc*).

Високата функционална натовареност на съюза *докато*, проявяваща се в способността му да изразява и трите основни темпорални отношения, често допълвани от противопоставяне, определя множествеността на преводаческите му еквиваленти във френския език и оттук – богатството и разнообразието на синтактичната парадигма на сложното съставно изречение с подчинено темпорално и в двата съпоставяни езика, особено при експлицирането на едновременността.

A COMPARATIVE STUDY OF THE STRUCTURAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS OF THE COMPLEX SENTENCES CONSTRUCTED WITH THE SUBORDINATE CONJUNCTION ‘ДОКАТО’(WHILE) IN BULGARIAN AND THEIR FUNCTIONAL EQUIVALENTS IN FRENCH

Abstract. This article analyzes the structural and semantic characteristics of compound sentences with a subordinate, beginning with the „*докато* (while/as)“ conjunction temporal clause and their comparison with French equivalents found in translation, and functional analysis. Particular attention is given to the plasticity of the syntactic paradigm of this type of complex syntactic structures, highlighting the great functional load of the conjunction „*докато*“ expressing all three basic types of semantico- syntactic temporal relation which is accountable for the impressive variety of conjunctions to be corresponding in French of which *pendant que* is treated in detail and *tant que* is made specifically outstanding.

Assoc. Prof. Daniela Kozhuharova, PhD

✉ Department of Foreign Languages and Applied Linguistics
Faculty of International Economics and Politics
University for National and World Economy
Studentski Grad, 1700 Sofia, Bulgaria
Email: daniela_n_kozhuharova@abv.bg

Prof. Nikolai Mihov, PhD

✉ Department of Foreign Languages and Applied Linguistics
University for National and World Economy
Studentski Grad, 1700 Sofia, Bulgaria
Tel: 02/ 828 69 02